

Сутність правового закону крізь призму принципу верховенства права

Корольова В. В.

к. ю. н., доцент,

професор кафедри державно-правових дисциплін,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,

e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2998-6144

У сучасній Україні верховенство права як принцип, проголошений у статті 8 Конституції України є фактором, який розкриває сутність правового закону [1]. Положення даної статті вимагають від правового закону підкорення принципам права, відповідності та несуперечності нормам Конституції, сприяння їх безпосередній реалізації, тобто забезпечують реалізацію дії верховенства права.

Як об'єктивне явище право, і за часом, і за своєю суттю і змістом передуює закону як продукту суб'єктивної творчості, акту законодавця. Ще стародавні римські юристи вбачали різницю між правом і законом та вважали, що у разі розходження між цими явищами закон необхідно було приводити до права [2]. На думку В. Селіванова “мова не йде про просте протиставлення права законів. Йдеться про складну природу їх діалектичного взаємозв'язку, коли одне й теж поняття права по різному може визначатися на різних ступенях його конкретизації. Дійсно, тільки інституційоване у формі закону, нормативного акту право може виконувати роль регулятора суспільних відносин” [3, с. 14].

Між тим, поняття правового закону повинно бути пов'язано з тим чи іншим розумінням права, з новою сутністю права в громадянському суспільстві, тобто такою, що виходить з визнання пріоритетності прав людини. Як справедливо зауважую В. Б. Авер'янов, що “у громадянському суспільстві право повинно точно відображати соціальні інтереси, потреби, соціальні цінності, яким віддають перевагу великі і малі соціуми і окремі члени суспільства” [4, с. 61].

Слушною вважаємо думку Т. Я. Багрія з приводу того, що для розуміння первинності та визначальності принципу верховенства права стосовно принципу законності, важливо зрозуміти сутність права як загальнолюдського, наднаціонального явища. Право первинне і визначальне, закон похідний, вторинний стосовно права. Закон має свої витoki у волі та авторитеті законодавця, а право вириває з природного порядку речей. Отже, принцип верховенства права є первинним і визначальним стосовно принципу законності, який є вторинним, похідним від принципу верховенства права, але лише у випадку правової законності. Саме як принцип правової законності він відповідає демократичним цінностям і є складовою принципу верховенства права. Принцип правозаконності не може бути тотожним з принципом верховенства права, оскільки право ширше за обсягом від закону. Принцип верховенства права та принцип законності співвідносяться також як загальне та одиничне [5, с. 14].

Н. М. Оніщенко стверджує, що для детального аналізу співвідношення верховенства права та верховенства закону слід розглянути питання основних шляхів прояву права у національній правовій системі. Можна припустити, що верховенство права може проявлятися у національній правовій системі, зокрема такими основними шляхами:

1. через верховенство закону, який відповідає вимогам природного права (тобто

верховенство права проявляється через верховенство правового закону). У таких ситуаціях верховенство права опосередковується через дію верховенства закону;

2. через «коректувальну» правотворчу та правотлумачну практику, в результаті якої позитивне право, що не відповідає вимогам природного права, корегується компетентними державними органами (наприклад, певний акт законодавства з метою забезпечення його відповідності верховенству права скасовується, змінюється, доповнюється; пропонується адекватне офіційне тлумачення цього акта). В зазначених випадках верховенство права підпорядковує собі дію верховенства закону;

3. через належну правозастосовну діяльність, яка здійснюється відповідно до вимог саме природного права, за умови, що позитивне право не пропонує однозначного вирішення правової ситуації. Такий прояв верховенства права може мати місце в силу, зокрема, наступних обставин:

- абстрактності юридичної норми, що підлягає застосуванню;
- прогалини у правовому регулюванні, що породжує потребу застосування аналогії права чи закону;
- відносній визначеності санкції юридичної норми;
- колізії юридичних приписів.

Якраз остання обставина набуває сьогодні особливого значення, якщо взяти до уваги той факт, що відповідно до чинного законодавства України рішення Європейського суду з прав людини визнаються тепер теж (як і акт законодавства) джерелом позитивного права [6, с. 86].

Р. Гринюк у своєму дослідженні правової держави наголошує: «Закон має найвищу юридичну силу не стільки завдяки тому, що він задовольняє певні формальні ознаки, ... скільки завдяки тому, що він відповідає праву як мірі належного і справедливого» [7, с. 9]. Тобто лише у правовій державі закон стає правовим, стає виразником духу права.

Не можна не погодитись з аргументами тих авторів, які до характерних ознак правового закону відносять:

- по-перше, правовий закон є виразом та закріпленням об'єктивованої у праві міри свободи людей;
- по-друге, правовий закон втілює у собі принципи формальної правової рівності і має загальний характер справедливості, тобто його вимоги однаково стосуються як громадян, так і держави;
- по-третє, правовий закон завжди враховує інтереси тих, хто знаходиться за межами правової рівності (люди похилого віку, недієздатні особи, безробітні і т. д.);
- по-четверте, правовий закон є необхідною складовою частиною реальних правовідносин, що виникають у суспільстві (у цьому сенсі законодавець не створює змісту права, а лише формулює його у нормах, відображаючи тим самим об'єктивні потреби суспільного розвитку);
- по-п'яте, правовий закон завжди є антитезою свавілля.

Відмінності правових і неправових законів мають практичний результат — створення механізму контролю за змістом законів, їх відповідністю вихідним людським цінностям.

В Україні конституційний контроль здійснює Конституційний Суд України, котрий згідно зі ст. 147 Конституції України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів

Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим [1].

Отже, принцип верховенства права наповнює реальним змістом закріплене у Конституції положення про те, що Україна є правовою державою, тобто державою, що підкоряється праву. Сутність правового закону, що розкривається Конституцією України, полягає в його похідному характері від необхідності забезпечення дії верховенства права, підпорядкуванні положенням Конституції України та функціональному призначенні адекватної реалізації конституційних положень.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Калюжний Р. А., Вовк В. М. *Римське приватне право : [підруч. для вищ. навч. закл.]*. К. : «МП Леся», 2014. 240 с.
3. Селіванов В. М. *Методологічні проблеми запровадження конституційних принципів “верховенства права” і “верховенство закону”*. *Право України*. 1997. №6. С. 8-18.
4. Авер'янов В. Б. *Утвердження принципу верховенства права у новій доктрині українського адміністративного права*. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 11 (61). С. 57–69.
5. Багрій Т. Я. *Принцип верховенства права як засада розвитку публічного права сучасної України (на матеріалах окремих галузей публічного права): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. 18 с.*
6. Оніщенко Н. М. *Взаємодія верховенства права з верховенством закону: загальнотеоретичні аспекти. Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (08-09 грудня 2006 року)*. Суми, 2006. С. 85-87.
7. Гринюк Р. Ф. *Поняття законності та її вплив на процес розбудови правової держави*. *Правничий часопис Донецького університету*. 2003. № 1 (9). С. 3-9.